

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «ЄВГЕН ПЕТРЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF YEVGENIY PETRENKO v. UKRAINE)**

(Заява № 55749/08)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

29 січня 2015 року

ОСТАТОЧНЕ

29/04/2015

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Євген Петренко проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Марк Віллігер (*Mark Villiger*), Голова,
Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*),
Боштьян М. Зупанчіч (*Boštjan M. Zupančič*),
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Вінсент А. Де Гаetano (*Vincent A. De Gaetano*)
Андре Потоцький (*André Potocki*),
Алеш Пейхал (*Aleš Pejchal*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 16 грудня 2014 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 55749/08), яку 3 листопада 2008 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Євген Віталійович Петренко (далі – заявник).

2. Інтереси заявника, якому було надано юридичну допомогу, представляла пані Я. Заїкіна, юрист, що практикує у м. Харків. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на той час – пан Н.Кульчицький.

3. Посилаючись на статтю 3 Конвенції, заявник стверджував, зокрема, що зазнав жорстокого поводження працівників міліції, метою якого було примусити його зізнатися у вчиненні вбивства, а також що у зв'язку з цим не було проведено ефективного розслідування. Він також скаржився за пунктом 1 і підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції, що на початковому етапі кримінального провадження йому не було забезпечено доступ до захисника, що було порушено його право не свідчити проти себе і що це призвело до його несправедливого засудження.

4. 13 листопада 2012 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1988 році та наразі відбуває покарання у вигляді позбавлення волі.

6. 28 лютого 2004 року зник Р., підліток 1987 року народження. 18 березня 2004 року його тіло було знайдено у парковій зоні м. Черкаси. На тілі були численні ножові рани, у тому числі – на шиї і грудях.

А. Події у період з 18 до 20 березня 2004 року

7. 18 березня 2004 року за фактом вбивства прокуратурою Соснівського району м. Черкаси (далі – районна прокуратура) було порушено кримінальну справу.

8. Увечері того ж дня міліцією було проведено обшук у помешканні заявника і вилучено сім ножів, одяг та інші предмети. Як стверджувалось, того ж вечора працівники міліції доправили заявника до відділу міліції.

9. У проміжок часу з 11 год до 13 год 40 хв 19 березня 2004 року заявника допитували в якості свідка у справі, порушеній за фактом вбивства. Під час допиту, на якому не був присутній адвокат, заявник розповів, що раніше, у лютому 2004 року, вони з Р. вчинили шахрайство з метою викрадення мобільного телефону в одного зі знайомих заявника. Заявник стверджував, що не знає, хто вбив Р.

10. Того ж дня Соснівський РВ УМВС України в Черкаській області порушив іншу кримінальну справу за фактом заволодіння мобільним телефоном шляхом обману (шахрайства), а заявника було допитано в якості свідка у зазначеній справі. Заявник розповів міліції, як вони з Р. викрали мобільний телефон. Допит проводився за відсутності адвоката, але батько заявника був присутнім.

11. О 18 год 20 хв слідчий міліції виніс постанову про взяття заявника під варту за підозрою у заволодінні мобільним телефоном шляхом обману (шахрайства). Також за клопотанням заявника слідчий допустив адвоката Г. до участі у справі в якості захисника заявника у цій кримінальній справі. Захисник підписав протокол затримання. Потім у присутності адвоката заявник відмовився надавати подальші покази, заявивши, що він дуже втомився, та попросив працівників міліції відкласти допит до наступного дня.

12. З 18 год 40 хв до 19 год 50 хв заявника за відсутності адвоката допитали в якості свідка у справі про вбивство. Під час допиту заявник надав додаткові свідчення щодо крадіжки мобільного телефону; він також сказав, що 28 лютого 2004 року бачив Р. тільки у школі.

13. У період часу з 21 год до 23 год міліція провела обшук помешкання Д., ще одного знайомого заявника. Було вилучено ножі, одяг та інші предмети.

14. О 23 год 15 хв слідчий міліції затримав Д. за підозрою у вчиненні вбивства, зазначивши у протоколі, що на куртці Д. були коричневі плями.

15. Пізніше того ж вечора Д. зізнався, що був присутній на місці вчинення злочину. Він пояснив, що 28 лютого 2004 року заявник попросив його піти того дня разом з ним на зустріч з Р. та прихопити з собою ножа. Під час зустрічі між заявником і Р. розпочалася бійка; Д. допоміг заявникові збити з ніг Р., який у певний момент спробував втекти. Тоді заявник вдарив Р. ножем та перерізав йому горло; Д. допоміг заявникові сховати тіло.

16. Того ж вечора заявник зізнався у вчиненні вбивства. Адвокат заявника не був присутній під час надання ним визнавальних показів. Заявник стверджував, що 28 лютого 2004 року він зустрівся з Р. з приводу викраденого мобільного телефону, який Р., як стверджувалося, продав; заявник попросив Д. піти на зустріч з ним та взяти з собою ножа, а коли Р. розпочав бійку, заявник взяв ножа, перерізав Р. горло та завдав йому інших ушкоджень.

17. За твердженнями заявника, він надав ці визнавальні покази внаслідок психологічного тиску та фізичного жорстокого поводження, застосованих до нього з моменту його прибуття до відділу міліції.

18. З 10 год до 10 год 40 хв 20 березня 2004 року заявника у присутності його захисника Г. допитували з приводу крадіжки мобільного телефону. Заявник повторив свої попередні покази щодо цього епізоду.

19. З 11 год 28 хв до 11 год 53 хв того дня заявника у присутності того ж адвоката допитували з приводу вбивства. На початку зазначеного допиту слідчий заявив про те, що заявник написав явку з повинною та запропонував йому надати більше подробиць щодо обставин, викладених заявником у його визнавальних показах. Заявник надав більш докладний опис вбивства.

20. У другій половині дня 20 березня 2004 року заявник взяв участь у відтворенні обстановки і обставин події, під час якого продемонстрував, як він вбив Р. Після повернення з місця події заявник знову був допитаний та повторив свої визнавальні покази. Адвокат Г. брав участь у проведенні цих слідчих дій.

21. О 18 год 20 хв того ж дня заявника було переведено до ізолятора тимчасового тримання Придніпровського РВ УМВС України в Черкаській області (далі – ІТТ).

В. Подальші події

22. 21 березня 2004 року заявника оглянув судово-медичний експерт, який склав висновок про відсутність у нього тілесних ушкоджень. Судово-медичний експерт зазначив, що медичний огляд проводився у Черкаському слідчому ізоляторі (далі – СІЗО).

23. 22 березня 2004 року слідчий об'єднав кримінальні справи щодо заволодіння мобільним телефоном шляхом обману (шахрайства) та щодо вбивства в одне кримінальне провадження. Того ж дня суд обрав заявникові запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

24. Того ж дня заявник відмовився від послуг адвоката Г. та дав згоду на представлення його інтересів адвокатами К. і Др. Під час допиту у присутності цих адвокатів він повторив свої попередні визнавальні покази.

25. 26 березня 2004 року заявника було переведено з ІТТ до СІЗО.

26. У травні 2004 року під час ще одного допиту заявник вказав, що ніж йому був потрібен для самозахисту при зустрічі з Р.

27. 8 червня 2004 року судово-медичний експерт склав висновок, в якому зазначалось, що під час тримання під вартою заявник не зазнав жодних тілесних ушкоджень. Висновок експерта ґрунтувався на результатах медичного обстеження, проведеного 21 березня 2004 року.

28. 9 червня 2004 року до участі у справі, окрім адвокатів К і Др., було допущено ще одного адвоката, П.

29. 16 червня 2004 року заявника допитали у присутності цих трьох адвокатів. Він змінив свої попередні покази та стверджував, що саме Д. кілька разів вдарив ножом Р. і вбив його.

30. Того ж дня було проведено очну ставку між заявником і Д. З'ясувалося, що на місці вбивства був також присутній Т., знайомий заявника і Д.

31. 17 червня 2004 року заявник відмовився від послуг адвокатів К. і Др., залишивши представляти його інтереси адвоката П.

32. 19 червня 2004 року слідчий допитав Т., який зазначив, що саме заявник вдарив ножом Р. Того ж дня Т. взяв участь у відтворенні обставин і обстановки події, протягом якої він підтвердив свої покази.

33. 21 червня 2004 року було проведено очні ставки між Т. і заявником, а також між Т. і Д., під час яких Т. повторив свої попередні покази.

34. 17 липня 2004 року під час ще одного допиту заявник продовжував стверджувати, що саме Д. вбив Р.

35. 22 липня 2004 року слідство було завершено. Заявникові було пред'явлено обвинувачення у вчиненні умисного вбивства за обтяжуючих обставин і у заволодінні мобільним телефоном шляхом обману (шахрайства); Д. було пред'явлено обвинувачення у співучасті

у вчиненні вбивства. Заявнику та його захиснику було надано матеріали справи для ознайомлення.

36. 27 липня 2004 року захисник заявника після ознайомлення з матеріалами справи подав клопотання про притягнення Д. в якості головного обвинуваченого, доводячи, що всі докази в матеріалах справи вказують на нього. Він стверджував, що визнавальні покази заявника були отримані внаслідок тиску працівників міліції та таємної угоди, яку він уклав з Д. Слідчий відмовив у задоволенні клопотання у зв'язку з його необгрунтованістю.

37. 10 серпня 2004 року справу щодо заявника і Д. було передано до апеляційного суду Черкаської області (далі – апеляційний суд) для розгляду по суті.

38. 21 вересня 2004 року апеляційний суд повернув справу на додаткове розслідування, зазначивши, серед іншого, що дії та роль кожного з підсудних не було належним чином кваліфіковано згідно з кримінальним законодавством.

39. 14 грудня 2004 року Верховний Суд України скасував рішення від 21 вересня 2004 року як безпідставне та повернув справу до апеляційного суду на новий розгляд.

40. 26 серпня 2005 року заявника оглянув лікар-нефролог, який склав медичну довідку, в якій зазначалося, серед іншого, що три ребра заявника на правому боці мають ознаки зрощених переломів, та рекомендовано обстеження у травматолога.

41. 7 листопада 2005 року апеляційний суд визнав заявника винним у вчиненні умисного вбивства та заволодінні мобільним телефоном шляхом обману (шахрайства) і призначив йому покарання у вигляді позбавлення волі строком на чотирнадцять років. Суд також визнав Д. винним у приховуванні вбивства та призначив йому строк покарання з випробуванням.

42. Прокурор та родичі потерпілого оскаржили вирок, зазначаючи, серед іншого, що вирок були занадто м'якими. Заявник також оскаржив вирок, стверджуючи, що його визнавальні покази було отримано шляхом застосування жорстокого поводження та за відсутності захисника. Він доводив, що увечері 19 березня 2004 року під час його перебування у відділі міліції працівники міліції побили його так, що він знепритомнів, а коли прийшов до тями, вони продовжили бити його. Оскільки Д. йому і раніше погрожував., заявник зрештою здався і погодився свідчити проти себе.

43. 8 листопада 2005 року у відповідь на скаргу заявника на жорстоке поводження та порушення його процесуальних прав обласна прокуратура повідомила його, що ці питання розглядалися під час досудового слідства і судового розгляду та були залишені без задоволення як безпідставні. 25 листопада 2005 року обласна прокуратура додатково повідомила заявника, що його скарги буде

розглянуто Верховним Судом України під час перегляду його кримінальної справи.

44. 17 листопада 2005 року заявник запросив адвоката Б. в якості його захисника.

45. У листі від 21 листопада 2005 року начальник ІТТ повідомив захисникові заявника перелік слідчих дій, проведених щодо заявника під час його тримання в ІТТ у період з 20 до 26 березня 2004 року. Згідно із зазначеним переліком, 21 березня 2004 року (див. пункт 22) заявник нікуди з ІТТ не вивозився та у той день не брав участі у жодних слідчих діях.

46. 14 лютого 2006 року прокуратура Черкаської області дала районній прокуратурі вказівку провести дослідчу перевірку за скаргами заявника на жорстоке поводження.

47. 5 березня 2006 року помічник прокурора районної прокуратури виніс постанову про відмову в порушенні кримінальної справи за скаргами заявника на жорстоке поводження, зазначивши про відсутність у діях працівників міліції складу злочину. Постанова містила посилання на пояснення працівників міліції та висновок експерта від 21 березня 2004 року. Заявник оскаржив постанову до Придніпровського районного суду м. Черкаси (далі – районний суд).

48. 16 травня 2006 року Верховний Суд України скасував вирок від 7 листопада 2005 року у частині визнання заявника винним у вчиненні вбивства та визнання Д. винним у приховуванні вбивства та повернув справу до апеляційного суду на новий розгляд у цій частині. Суд зазначив, що апеляційний суд не розглянув справу належним чином у частині, що стосувалася ролі Д. у події. Суд також надав вказівку ретельно розглянути твердження заявника про порушення його прав. Частину вироку щодо визнання заявника винним у заволодінні мобільним телефоном шляхом обману (шахрайства) Верховний Суд України залишив без змін.

49. 2 серпня 2006 року районний суд скасував постанову помічника прокурора від 5 березня 2006 року та призначив додаткову дослідчу перевірку. Суд зазначив, що висновок судово-медичного експерта від 21 березня 2004 року не був достовірним, оскільки інші докази свідчили, що того дня заявника не перевозили до СІЗО для медичного обстеження. Більше того, прокуратура не перевірила належним чином, чи дійсно у заявника були переломи ребер, вказані у медичній довідці нефролога від 26 серпня 2005 року.

50. 13 серпня, 25 грудня 2006 року, 28 лютого та 25 червня 2007 року помічники прокурора виносили постанови про відмову в порушенні кримінальної справи за скаргами заявника на жорстоке поводження на тій підставі, що додатковими перевітками складу злочину у діях працівників міліції виявлено не було. Усі ці постанови

скасовувалися вищестоящими органами як безпідставні, та призначалися додаткові перевірки.

51. Під час судового розгляду заявник подав клопотання про призначення його медичного обстеження з метою оцінки стану його здоров'я та встановлення, чи страждає він на будь-яке захворювання. 18 жовтня 2006 року комісія судово-медичних експертів виявила у заявника хронічний пієлонефрит, хронічну виразкову хворобу дванадцятипалої кишки, хронічний холецистит та доброякісну гіпербілірубінемію.

52. 10 серпня 2007 року помічник прокурора районної прокуратури знову виніс постанову про відмову в порушенні кримінальної справи у зв'язку зі скаргами заявника на жорстоке поводження, вважаючи, що у діях працівників міліції не було складу злочину.

53. 19 листопада 2007 року районний суд скасував постанову помічника прокурора від 10 серпня 2007 року як безпідставну та призначив додаткову дослідчу перевірку. Суд зазначив, що районна прокуратура не усунула суперечності між висновком судово-медичного експерта від 21 березня 2004 року та медичною довідкою від 26 серпня 2005 року, незважаючи навіть на те, що вищестоящі органи вказували на це, скасовуючи подібні постанови. Районна прокуратура оскаржила це рішення суду.

54. 28 листопада 2007 року апеляційний суд визнав заявника винним у вчиненні умисного вбивства та обрав йому покарання у вигляді позбавлення волі строком на чотирнадцять років. Суд також визнав Д. співучасником вбивства та обрав йому покарання у вигляді позбавлення волі строком на шість років. Суд зазначив, що незважаючи на те, що заявник обвинувачував у вбивстві Д., доказів у матеріалах справи було достатньо, щоб встановити, що саме заявник вбив Р. Суд ґрунтувався на свідченнях Т. та інших усних, документальних та речових доказах. Суд також наводив визнавальні покази заявника, надані під час досудового слідства у присутності захисників.

55. Апеляційний суд залишив скарги заявника на жорстоке поводження без задоволення, зазначивши, що під час судового розгляду працівники міліції заперечили стверджувані факти; більше того, висновки судово-медичних експертів від 21 березня і 8 червня 2004 року спростовували ці твердження.

56. Заявник оскаржив вирок, стверджуючи, серед іншого, що на початковому етапі слідства не було дотримано його право на захист, йому не було надано доступ до адвоката одразу після затримання, а його визнавальні покази було отримано в результаті жорстокого поводження.

57. 18 грудня 2007 року апеляційний суд частково задовольнив апеляційну скаргу прокуратури на рішення районного суду від 19

листопада 2007 року. Суд зазначив, що скарги заявника на жорстоке поводження стосувались допустимості і достовірності доказів у кримінальній справі щодо нього. Отже, ці питання мали бути розглянуті апеляційним судом під час судового розгляду справи заявника, а не в окремому провадженні. Суд також дійшов висновку, що у винесеному у справі заявника вирокі відповідні питання було розглянуто. Відповідно, провадження з цього питання має бути закрито. Заявник оскаржив це рішення у касаційному порядку.

58. 6 травня 2008 року Верховний Суд України залишив вирок від 28 листопада 2007 року без змін, зазначивши, що вина заявника була достовірно встановлена на основі різних доказів у матеріалах справи, включаючи визнавальні покази, які він надав під час досудового слідства. Суд відмовив у задоволенні скарг заявника на жорстоке поводження та порушення його процесуальних прав як безпідставних.

59. 10 червня 2008 року Верховний Суд України залишив ухвалу апеляційного суду від 18 грудня 2007 року без змін, зазначивши, що відповідні питання не можуть розглядатися одночасно із судовим розглядом кримінальної справи заявника.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

60. Відповідні положення Кримінально-процесуального кодексу України від 28 грудня 1960 року (чинного на час подій) наведено у рішенні від 15 травня 2012 року у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), заява № 23893/03, п. 45).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

61. Заявник скаржився, що працівники міліції жорстоко поводитися з ним з метою змусити його зізнатися у вчиненні вбивства. Він також скаржився, що національні органи не провели ефективного розслідування за його скаргами. Заявник посилався на статтю 3 Конвенції, якою передбачено таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

А. Процесуальний обов'язок за статтею 3 Конвенції

1. Прийнятність

62. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

2. Суть

63. Уряд стверджував, що національні органи влади вжили усіх розумних заходів для виконання свого процесуального обов'язку за статтею 3 Конвенції. Уряд вказав, що розгляд скарги заявника здійснювався з необхідною швидкістю і ретельністю. У той же час ефективність розслідування на національному рівні зазнала суттєвої шкоди у зв'язку з тим, що заявник поскаржився на жорстоке поводження із запізненням.

64. Заявник не погодився з цим і доводив, що держава не провела ефективного розслідування його скарг на жорстоке поводження.

65. Суд нагадує, що коли особа висуває небезпідставну скаргу на жорстоке поводження з нею, яке було таким, що порушує статтю 3 Конвенції, це положення, взяте у поєднанні із загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції, за своїм змістом вимагає проведення ефективного офіційного розслідування. Для того, щоб розслідування могло вважатися «ефективним», воно має в принципі призвести до встановлення фактів у справі та встановлення і покарання винних осіб. Це не є обов'язком досягнення результату, але обов'язком вжиття заходів. Державні органи повинні вживати усіх розумних і доступних їм заходів для збереження доказів, що стосуються події, включаючи показання свідків, висновки судових експертиз тощо. Будь-які недоліки розслідування, які підривають його здатність до встановлення причин заподіяння ушкоджень або винних осіб, ставлять під сумнів дотримання цього стандарту та вимог оперативності й розумної швидкості, які також передбачаються у цьому контексті (див. серед багатьох інших джерел рішення у справах «Міхеев проти Росії» (*Mikheyev v. Russia*), заява № 77617/01, п. 107 et seq., від 26 січня 2006 року, і «Ассенов та інші проти Болгарії» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), від 28 жовтня 1998 року, пп. 102 et seq., *Reports of Judgments and Decisions* 1998-VIII).

66. Щодо цієї справи Суд зазначає, що заявник та його захисники почали подавати скарги про жорстоке поводження не одразу, що могло зменшити шанси отримання переконливих результатів щодо стверджуваного жорстокого поводження. Проте ця скарга стосується процесуального аспекту статті 3 Конвенції, яким, як зазначено у

попередньому пункті, передбачено обов'язок засобів, а не обов'язок досягнення результату. Суд вважає, що заявник подав до національних органів влади небезпідставну скаргу про жорстоке поводження і, відповідно, вони були зобов'язані вжити усіх необхідних заходів для проведення ефективного розслідування відповідно до статті 3 Конвенції.

67. Суд зазначає, що районна прокуратура розглядала твердження заявника у рамках неодноразових дослідчих перевірок, не проводячи повномасштабне розслідування. Проте раніше Суд в різних контекстах вже встановлював, що ця процедура не відповідає принципам ефективного засобу юридичного захисту з таких причин: слідчий у рамках дослідчої перевірки може вдаватися лише до обмеженої кількості процесуальних дій, потерпілі не отримують офіційного статусу, внаслідок чого їх ефективна участь у процесі унеможливується, а будь-який інший засіб юридичного захисту потерпілих, включаючи вимогу відшкодування шкоди, має обмежені шанси на успіх, а тому може вважатися теоретичним та ілюзорним (див. наведене вище рішення у справі «Давидов та інші проти України» (*Davydov and Others*), пп. 310-12; рішення у справах «Головань проти України» (*Golovan v. Ukraine*), заява № 41716/06, п. 75, від 5 липня 2012 року; і «Савіцький проти України» (*Savitskyu v. Ukraine*), заява № 38773/05, п. 105, від 26 липня 2012 року).

68. Численні вказівки вищестоящих органів вимагали від слідчих органів усунути суперечності у медичних доказах, а саме – між висновком судово-медичного експерта від 21 березня 2004 року, в якому зазначалося, що заявник не зазнав жодних тілесних ушкоджень (див. пункт 22), та довідкою нефролога від 26 серпня 2005 року, в якій було вказано, що у заявника були зрощені переломи ребер (див. пункт 40). У зв'язку з цим вищестоящі органи ставили під сумнів сам факт проведення медичного огляду, враховуючи існування доказів того, що упродовж всього дня 21 березня 2004 року заявник перебував в ІТТ та з ним не проводилося жодних процесуальних дій (див. пункти 45, 49, 50 і 53). Проте національні органи влади не вжили заходів з метою усунення цієї суперечності. Вони не встановили з достатньою чіткістю, чи були у заявника переломи ребер, та якщо так, то коли і за яких обставин він зазнав цих тілесних ушкоджень. Судове провадження щодо перегляду цих неналежних дослідчих перевірок зрештою було закрито, оскільки суди вважали, що ці питання розглядалися під час судового провадження у кримінальній справі щодо заявника.

69. Варто зазначити, що суд першої інстанції під час судового розгляду питання про прийнятність відповідних доказів (визнавальних показів заявника) дійсно вжив певних заходів для розгляду скарг на жорстоке поводження. Проте ці заходи були обмеженими і не забезпечили ефективності розгляду на національному рівні. Слід

зазначити, що суд першої інстанції ґрунтувався на висновках медичного огляду від 21 березня 2004 року, хоча обставини огляду заявника у цей день, а саме, питання про те, чи проводився такий огляд взагалі, залишалися нез'ясованими.

70. Суд зазначає, що у рішенні у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*, заява № 23893/03, пп. 173-180, від 15 травня 2012 року) він дійшов висновку, що небажання органів влади забезпечити проведення оперативного та ретельного розслідування скарг підозрюваних у вчиненні злочинів на жорстоке з ними поводження становить системну проблему у розумінні статті 46 Конвенції. З урахуванням обставин справи та згідно зі своєю попередньою практикою Суд доходить висновку, що і у цій справі національні органи влади не дотримались свого процесуального обов'язку щодо ефективного розслідування за скаргами на жорстоке поводження.

71. Отже, було процесуальне порушення статті 3 Конвенції.

В. Матеріальний аспект статті 3 Конвенції

1. Прийнятність

72. Уряд доводив, що скарга на жорстоке поводження із заявником працівниками міліції була явно необґрунтованою. Уряд зазначив, що згідно з висновками судово-медичного експерта від 21 березня і 8 червня 2004 року, складеними після стверджуваного жорстокого поводження, у заявника не було тілесних ушкоджень. Що стосується довідки від 26 серпня 2005 року, то нефролог тільки зазначив, що ребра заявника мають ознаки зрощеного перелому, що було недостатнім доказом на підтвердження скарг заявника.

73. Заявник не погодився з цим.

74. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

2. Суть

75. Уряд наполягав на своїй позиції, що скарга є явно необґрунтованою.

76. Заявник доводив, що медичних документів достатньо для висновку про те, що він зазнав жорстокого поводження працівників міліції.

77. Суд нагадує, що стаття 3 Конвенції категорично забороняє будь-яке катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження. Жорстоке поводження підпадатиме під дію статті 3 Конвенції лише у разі досягнення певного мінімального рівня

жорстокості. Оцінка цього мінімуму є відносною і залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичні та психічні наслідки, а в деяких випадках мають враховуватися також стать, вік і стан здоров'я потерпілого. Що стосується позбавленої свободи особи, застосування фізичної сили, необхідність якої не була суворо зумовлена її власною поведінкою, принижує людську гідність та по суті є порушенням права, гарантованого статтею 3 Конвенції (див. рішення у справі «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява № 26772/95, пп. 119-20, ECHR 2000-IV).

78. Суд при оцінці доказів, як правило, керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом» (див. рішення у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*), від 18 січня 1978 року, п. 161, Series A № 25). Проте така доведеність може впливати із сукупності достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою ознак чи подібних неспростованих презумпцій факту. Коли вся чи значна частина інформації про події, про які йдеться, відома виключно органам влади – як це має місце у справі щодо ув'язнених осіб, які перебувають під контролем органів влади, – і коли у таких осіб під час їхнього ув'язнення з'являються тілесні ушкодження, це породжує відповідні обґрунтовані презумпції факту. При цьому тягар доведення можна вважати покладеним на органи влади, адже саме вони мають надати задовільні та переконливі пояснення (див. рішення у справі «Рібіч проти Австрії» (*Ribitsch v. Austria*), від 4 грудня 1995, п. 34, Series A № 336, і «Салман проти Туреччини» (*Salman v. Turkey*) [ВП], заява № 21986/93, п. 100, ECHR 2000-VII).

79. Що стосується цієї справи, первинний медичний огляд 21 березня 2004 року не виявив у заявника тілесних ушкоджень після стверджуваного жорстокого поводження. Цей висновок також було наведено у висновку судово-медичного експерта від 8 червня 2004 року. Проте достовірність висновку від 21 березня 2004 року була поставлена під сумнів на національному рівні з огляду на докази того, що заявника не було доправлено до місця, де, як стверджувалося, проводився медичний огляд.

80. Згодом, 26 серпня 2005 року, нефрологом було видано довідку, в якій зазначалось, що три ребра заявника з правого боку мали ознаки зрощеного перелому (див. пункт 40). Було рекомендовано додаткове обстеження заявника травматологом, але, як видається, це додаткове спеціалізоване обстеження проведено не було. Проте ніщо не свідчить, що впродовж тримання заявника під вартою доступ його до лікарів було обмежено; також не видається, що він будь-коли скаржився медичному персоналу на біль у ребрах.

81. Оцінюючи наявні медичні докази, Суд доходить висновку, що вони є суперечливими і недостатніми для підтвердження скарг

заявника на жорстоке поводження. Суд зазначає, що медичну довідку від 26 серпня 2005 року, яка є єдиним доказом на підтвердження скарги заявника, було видано більш ніж через рік і п'ять місяців після стверджуваного жорстокого поводження. Довідку було складено нефрологом, чия основна сфера спеціалізації не охоплює переломи кісток. Цей лікар не зробив жодних остаточних висновків щодо переломів ребер і рекомендував додаткове обстеження у травматолога. Він також не висловив будь-якої думки щодо того, коли або яким чином цих ушкоджень ймовірно могло бути завдано. У зв'язку з тим, що ці питання залишилися не вирішеними внаслідок бездіяльності національних органів влади, їх було розглянуто за процесуальним аспектом статті 3 Конвенції, і Суд встановив процесуальне порушення зазначеного положення. Щодо матеріального аспекту статті 3 Конвенції Суд вважає, що наявні матеріали справи не дозволяють остаточно встановити, що заявник зазнав переломів ребер або будь-яких інших тілесних ушкоджень, коли він перебував під контролем органів влади.

82. За цих обставин Суд не встановлює порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 ТА ПІДПУНКТУ «С» ПУНКТУ 3 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

83. Заявник скаржився, що на початковому етапі кримінального провадження йому не було забезпечено доступ до захисника. Заявник посилався на пункт 1 і підпункт «с» пункту 3 статті 6 Конвенції, у відповідних частинах яких передбачено таке:

«1. Кожен має право на справедливий... розгляд його справи... судом..., який... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення...

“3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

...

(с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя; ...»

A. Прийнятність

84. Уряд доводив, що з 19 березня 2004 року заявник користувався послугами адвоката Г. та що він мав належний доступ до юридичної допомоги упродовж усього кримінального провадження. Національні суди визнали заявника винним, не ґрунтуючись на його первинних

визнавальних показах або на показах, які він надав під час його допиту в якості свідка. Навпаки, суди ґрунтувались на визнавальних показах заявника, наданих у присутності захисників, а також на інших доказах, включаючи свідчення Д. і Т., які прямо вказали на заявника як на винного у вчиненні вбивства. З цих підстав Уряд стверджував, що скарга є явно необґрунтованою.

85. Заявник не погодився і наполягав на прийнятності заяви.

86. Суд вважає, що ця частина заяви не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

87. Заявник стверджував, що на початковому етапі провадження у нього не було необхідного доступу до захисника. Більше того, не було дотримано його права не свідчити проти себе.

88. Уряд наполягав, що ця скарга є явно необґрунтованою.

2. Оцінка Суду

89. Суд нагадує, що пункт 1 статті 6 Конвенції вимагає, щоб, як правило, доступ до захисника надавався з першого допиту підозрюваного працівниками міліції, за винятком випадків, коли за конкретних обставин відповідної справи продемонстровано, що існують вагомі підстави для обмеження такого права. Та навіть коли вагомі підстави можуть у виняткових випадках виправдовувати відмову у доступі до захисника, таке обмеження, незважаючи на його підстави, не повинно порушувати права обвинуваченого за статтею 6 Конвенції. Право на захист як таке буде неоправно порушено, якщо визнавальні покази, отримані від особи під час допиту правоохоронними органами за відсутності захисника, використовуватимуться з метою її засудження (див. рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*) [ВП], заява № 36391/02, п. 55, від 27 листопада 2008 року).

(а) Чи було обмежено право заявника на доступ до захисника

90. Суд зазначає, що 19 березня 2004 року поводження правоохоронних органів із заявником змінювалося залежно від його процесуального статусу: свідка у справі про вбивство; свідка у справі щодо заволодіння мобільного телефону шляхом обману (шахрайства); та в якості підозрюваного в останній справі. Тим не менш, за день до того працівники міліції провели обшук помешкання заявника та

вилучили, серед іншого, сім ножів і одяг. Цей факт вказує на те, що вже з 18 березня 2004 року органи влади припускали, що заявник причетний до вбивства. Відповідно, абстрагуючись від зовнішніх ознак та офіційних кваліфікацій процесуальних статусів заявника на національному рівні, Суд вважає, що принаймні з 18 березня 2004 року заявник *de facto* мав статус підозрюваного у вчиненні вбивства (див. рішення у справі «Сергій Афанасьєв проти України» (*Sergey Afanasyev v. Ukraine*), заява № 48057/06, п. 58, від 15 листопада 2012 року, і в якості протилежного прикладу – рішення у справі «Смолик проти України» (*Smolik v. Ukraine*), заява № 11778/05, п. 54, від 19 січня 2012 року).

91. Суд також зауважує, що вранці, у другій половині дня та увечері 19 березня 2004 року заявник давав органам влади покази щодо вбивства (див. пункти 9, 12 і 16). Зокрема, пізно увечері 19 березня 2004 року заявник зізнався у вчиненні вбивства (див. пункт 16).

92. Відповідно, згідно з вищенаведеними принципами практики Суду, заявник мав право на доступ до захисника з моменту першого допиту 19 березня 2004 року стосовно вбивства. Варто зазначити, що згідно з національним законодавством неповнолітній підозрюваний мав право на обов'язкову участь захисника при провадженні дізнання (див. вищенаведене рішення у справі «Смолик проти України» (*Smolik v. Ukraine*), пп. 32 і 56). Як видається, у певний час 19 березня 2004 року адвокат Г. мала зустріч із заявником щодо справи про заволодіння мобільним телефоном шляхом обману (шахрайства). Проте ніщо не свідчить про те, що її офіційно було допущено до участі у справі щодо вбивства або що вона надавала заявникові будь-яку юридичну допомогу у зв'язку із зазначеною справою. Також немає свідчень, що до заявника того дня було допущено будь-якого іншого адвоката. Факти зокрема демонструють, що заявник, який на той час був неповнолітнім, дав визнавальні покази 19 березня 2004 року за відсутності будь-якого захисника.

(b) Обґрунтування обмеження

93. Отже, питання полягає у тому, чи була відсутність захисника виправданою. Виходячи з фактів, Суд не вбачає жодної вагомої підстави для обмеження на той час права заявника на захисника.

94. Більше того, Суд вважає, що зазначене обмеження порушило права заявника на захист. При обґрунтуванні вини заявника у вбивстві національні суди дійсно, як стверджував Уряд, не робили прямого посилання не тільки на визнавальні покази заявника від 19 березня 2004 року, але й на інші покази, надані того ж дня, які не мали жодного відношення до питання, про яке йдеться. Проте національні суди ані явно не вилучили визнавальні покази від 19 березня 2004 року з

матеріалів справи, ані постановили жодну ухвалу щодо ролі цих показів у визнанні заявника винним (див. рішення від 15 листопада 2012 року у справі «Хайров проти України» (*Khayrov v. Ukraine*), заява № 19157/06, п. 78). Навпаки, вони посилались на визнавальні покази заявника, які той дав 20 березня 2004 року у присутності захисника. У зв'язку з цим слід зазначити, що допит заявника вранці 20 березня 2004 року розпочався з пропозиції слідчого докладніше пояснити те, про що заявник не повідомив у своїх визнавальних показах 19 березня 2004 року. Отже, видається, що зазначений допит був прямим продовженням визнавальних показів заявника, наданих 19 березня 2004 року. За цих обставин відсутність будь-якого посилання на визнавальні покази заявника, наданих 19 березня 2004 року не виключає їх впливу на визнання заявника винним.

95. З огляду на вищезазначені міркування Суд доходить висновку, що було порушення пункту 1 і підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

96. Заявник також скаржився за пунктом 1 статті 6 Конвенції, що його право на справедливий судовий розгляд було порушено, тому що суди визнали його винним на підставі визнавальних показів, отриманих шляхом застосування жорстокого поводження.

97. Суд вже відхилив твердження заявника про жорстоке поводження за статтею 3 Конвенції. Відповідно, у зв'язку зі скаргою заявника на його засудження на підставі доказів, отриманих внаслідок жорстокого поводження, питання за статтею 6 Конвенції не виникає (див. рішення у справах «Єрохіна проти України» (*Yerokhina v. Ukraine*), заява № 12167/04, п. 77, від 15 листопада 2012 року, і «Ніколаєнко проти України» (*Nikolayenko v. Ukraine*), заява № 39994/06, п. 71, від 15 листопада 2012 року).

98. Отже, ця скарга є явно необґрунтованою та має бути відхилена як неприйнятна відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

IV. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

99. Заявник скаржився на інші порушення його конвенційних прав.

100. Суд розглянув ці скарги і вважає, що, враховуючи всі наявні у нього матеріали та тією мірою, якою оскаржувані питання належать до його компетенції, вони не виявляють жодних ознак порушення прав і свобод, гарантованих Конвенцією або протоколами до неї. Відповідно,

Суд відхиляє їх як явно необґрунтовані відповідно до підпункту «а» пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

101. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

A. Шкода

102. Заявник вимагав 60 000 євро відшкодування моральної шкоди.

103. Уряд заперечив проти цих вимог і зазначив, що вони є необґрунтованими.

104. Суд вважає, що заявник вочевидь зазнав страждань і тривоги у зв'язку з фактами, що призвели до встановлення порушення у цій справі. Ухвалюючи рішення на засадах справедливості, Суд присуджує заявникові 8000 євро відшкодування моральної шкоди.

B. Судові та інші витрати

105. Заявник за цим пунктом не подав жодних вимог. Отже, Суд не присуджує нічого.

C. Пеня

106. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* прийнятними скарги на жорстоке поводження та ефективність їх розслідування (стаття 3 Конвенції), а також скаргу щодо доступу до захисника (пункт 1 і підпункт «с» пункту 3 статті 6 Конвенції), а решту скарг у заяві – неприйнятними;
2. *Постановляє*, що було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції;

3. *Постановляє*, що не було порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції;
4. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції;
5. *Постановляє*, що:
 - (а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявникові 8000 (вісім тисяч) євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися; ця сума має бути конвертована у валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
 - (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
6. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 29 січня 2015 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Марк Віллігер
(*Mark Villiger*)
Голова